

Noora Vallinkoski

KONEEN PELKO

ATENA

*Kiitos Suomen Kirjailijaliitolle, Atenalle ja Laura Kuituselle.
Kiitos Markus.*

Tämän teoksen kirjoittamista ovat tukeneet:
Otavan Kirjasäätiö
Kansan Sivistysrahasto – Väinö Tannerin rahasto
Suomen Kulttuurirahasto – Varsinais-Suomen rahasto

Lainaukset:

Annie Ernaux: *Vuodet*, suom. Lotta Toivanen, Gummerus 2021
Henry Ford: *Eteenpäin – kaikesta huolimatta*, suom. Yrjö Ratinen, WSOY 1931

© Noora Vallinkoski ja Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2022

Atena
Jyväskylä
atena.fi

ISBN 978-951-1- 42384-3

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022

4041 0037
Painotuote

»Elettiin paskan läheisyydessä. Paska herätti hilpeyttä.»

ANNIE ERNAUX: *Vuodet*, 2021

»[...] kun me muutamia vuosia sitten teimme perinpohjaisia muutoksia valmistusmenetelmissämme ja nostimme suuresti tarkkuustasoa, eräs pahimpia kohtaamiamme esteitä oli miesten kieltäytyminen mukautumasta uuteen toimintatapaan. Meidän täytyi vaihtaa suuri osa henkilökuntaamme yksinkertaisesti siitä syystä, että monet vanhemmista miehistä itsepäisesti kieltäytyivät uskomasta uuden tarkkuusmäärän saavuttamisen mahdollisuutta.»

HENRY FORD: *Eteenpäin – kaikesta huolimatta*, 1931

0

Koneen rikkoutuessa joudumme vastatusten oman osamattomuutemme kanssa. Menetämme vaalimamme harhakuvan, jonka koneiden moitteeton toiminta luo; että niiden taito on omaa taitoamme ja voima meidän voimaamme. Häiriötilanteessa huomaamme ettei näin ole, kone onkin erillinen olento. Kun kone sammuu, havahdumme sen muotoihin. Meissä läikähtää vastenmielisyys, peräännyimme selittämättömän vierauden edessä. Turvallisen etäisyyden päästä maanittelemme konetta toimimaan, mutta sillä ei vaikuta olevan minkäänlaista omaatuntoa. Kytkemme koneesta virran ja toivomme, että kun se seuraavan kerran käynnistyy, vika on poissa. Pelkkä ajatus käyttöohjeiden lukemisesta saa meidät raivon valtaan. Kun kone ei tahdostamme huolimatta käynnisty, potkaisemme kokeeksi sen kylkeä. Hakkaamme nappuloita, ravistelemme, lyömme vasaralla ja työnnämme koneen uumeniin haarukoita ja kynsisaksia. Vaikka laiminlöisimme koneen huollon tai unohtaisimme sen ulos sateeseen, odotamme sen toimivan moitteettomasti. Sellaisia ovat koneet.

Aukon sijainnin voi katsoa ulkoilureitin opastetaulusta. Sen laminoituun muovipintaan on poltettu sytkärillä mustanruskeana kupliva kraateri. Siinä on Aukko. Virallisesti se on tehdaslähiö. Tehtaiden toiminta on siirretty ulkomaille, enää valmistetaan vain lääkkeitä ja juomia. Moni on jäänyt työttömäksi, moni karannut muiden kaupunkien tehdaslähiöihin, vieraisiin paikkoihin joihin suuryritykset vielä panostavat, teknologiaan ja metsäteollisuuteen ja telakoihin. Kemianteollisuudesta on jäljellä vain lääkkeet, se on Aukossa kerrottavista vitseistä vanhin, vanhemmat valmistavat ne lääkkeet joita lapset väärinkäyttävät, ostamme hedelmät Afrikasta mutta lääkkeet omasta lähiöstä. Aukossa eletään teollistumisen raunioissa. Nousu, kukoistus ja alasajo mahtuvat yhden ihmisen elinaikaan. Se, minkä piti olla ikuista, kestikin vain silmänräpäyksen. Jäljelle jääneet uskovat tehtaiden elpymiseen, he muistelevat niitä päiviä, kun mies oli tuotannon perusyksikkö. Nykyään mies ei ole enää mitään, nykyään on tietoyhteiskunta ja palvelusektori. Nuorempi sukupolvi ei ole nähnyt tehtaita toiminnassa. He eivät tiedä, että sellainen on mahdollista. Heille tehtaat ovat illuusiota kuin vanhojen valokuvaamojen siirreltävät kansallismaisemat, niihin ei ole tarkoitukseen päästä si-

sään. Heidän maisemassaan siirros on jo tapahtunut. Auk-
koon jääneet nuoret eivät tiedä jäämisensä syytä, on ollut
iso työttömyys, niin heille on kerrottu. He jäävät koska ovat
kiintyneet maisemiin, eivätkä he mene kouluun koska heil-
le on kerrottu, ettei työpaikkoja ole.

Todellisuudessa kukaan ei huomaa lähtöäni.

Tämä ei ole ensimmäinen kerta. Olen tehnyt lähtöä ennenkin, etsinyt pimeässä taskulamppua, hapuillut kädelläni kunnes olen löytänyt sen, tyhjän pullon, jonka pinnalta etsin katkaisinta. Tällä kertaa lähden todella.

Olen kuvitellut, miten se tapahtuu. Pelännyt ilmoitukseksi vaikutusta, sen nostattamaa pyörrettä. Juoksenko eteiseen niin kuin äiti, takki avoinna, hiukset avoinna, avoin hätä avoimilla kasvoilla, henkarin puhkoma reikä jätessäkin kyljessä kuin pistojälki joka ratkeaa avohaavaksi, äidin sisälmykset käytävässä, tummanlila toppatakki ja virkattu huivi kuin suoli, joka kiemurtelee portaalta portaalle? Astunko äidin jalanjälkiin, kuljenko hänen ilmaan jättämien ääri-viivojensa lävitse kuin ne olisivat tulirenkaita, joista leijonan on hypättävä?

Mitä tapahtuu lähtöni jälkeen? Hajoaako isä vessanpöntön reunoille? Soittaako Jere perääni? Kysykö hän, olenko nyt tyytyväinen. Kysynkö minä missä isä on, kuulenko pierujen äänet puhelimeen ja vessan vetämisen, kuulenko miten isä pumppaa pöntön kahvaa eikä mikään menee alas vaan jää pönttöön pyörimään, paska ja verinen vessapaperi ja vesi joka täyttää pöntön. Nauraako Jere, kysykö mitä luulen, että isä on lähtenyt hallille makkaraa

syömään, niinkö minä luulen, ja silloin suuni kuivuu sekunnissa.

Jere sanoo että onhan hän olemassa. Asuuhan hänkin siellä.

Mutta sinä olet isovelji, ajattelen.

Puhelimeen äännähdän epämääräisesti kuten aina, kun hänen kysymyksensä ovat liikaa, kun ne vyöryvät kirjainkasoina, kovat sakarat ojossa.

Jere kysyy kuinka kauan olen suunnitellut lähtöä, ja minä valehtelen etten ole suunnitellut mitään ja alan puhua totta ja huudan, että mittani tuli täyteen.

Sitten vaikenemme.

Jere sanoo: hyvää loppuelämää, kuspipää.

Pyydän häntä odottamaan, mutta en ehdi sanoa kuin odo-. Saldo loppuu samaan aikaan kun Jere katkaisee puhelun. En tiedä kumpi tapahtuu ensin vai tapahtuvatko ne täsmälleen samalla hetkellä.

Todellisuudessa kaikki menee toisin. Todellisuudessa on veli, joka ei ole peseytynyt kahteen viikkoon mutta hinkkaa itseään tyttöä vasten keittiössä, he hinkkaavat parvekkeella ja Jeren sängyssä ja minulta loppuu ilma, makaan kahden metrin päässä heistä ja maistan veljen kielelläni. Todellisuudessa minulla on piripäinen veli joka säteilee itseluottamusta, hän on rento ruumiineritteissään, hiukset liimana, kaksi sävyä tavallista tummempina. Minun veljeni raottaa tytölle Metallica-julistetta, katso mitä täällä alla on, ja tyttö kikattaa, kuunteletko sä Nylon Beatia.

Todellisuudessa on isä, joka on silpunnut Jeren pelipaidat kynsisaksilla. Senkin jossa Jere aloitti neljävuotiaana ja jota me rakastamme, me niin rakastamme sitä paitaa, sen

pienuutta, äidin ompelemaa vinoa kolmosta, me nauramme yhdessä aina kun paita otetaan esiin. Paita piti antaa Jaxonille, mutta isä silppusi paidan ikään kuin olisi aavistanut jotain.

Ei isä aavistanut mitään, isä kulkee katonharjalla, ja kohta tulevat uhkaukset. Todellisuudessa on isä, joka ei aavistanut mitään samasta syystä kuin ei muista silpunneensa pelipaitojakaan, ei vaikka etusormessa on kynsisaksien jäljiltä nirhauma, mutta jos hän saa kiinni sen paskiaisen joka tuhosi meidän lempipaitamme, jota me niin rakastamme ja jolle me yhdessä nauramme, äidin ompelemalle vinolle kolmoselle, niin hän polttaa sille mulkerolle toholla uuden persereiän.

Istun äidin yksiössä vuodesohvalla ja tiedän etten voi jäädä.

Kertoisit nyt mitä on tapahtunut, äiti sanoo.

Olen huolissani, hän sanoo.

Mutta eihän hän ollut huolissaan ennen.

Äiti ei ole henkilö vaan paikka. Louhittu kallio. Suurten renkaiden uurteet johtavat spiraalina louhoksen pohjalle. Jäljellä on pystysuoria graniittiseinämiä, joiden läpi tihkuu selkäydinneste. Äidin läheisyydessä alan hengittää kivi-mursketta. Imu nostattaa sitä hänen pohjaltaan.

Näen äidin ilmeestä, että hän haluaisi sanoa jotain eteisessä lojuvista kasseistani. Hän pelkää näkevänsä ne siinä vielä huomennakin.

Oletko käyttänyt sitä ruutupaitaa jonka annoin? hän kysyy sen sijaan.

Aukossa äitiä kutsuttiin enkeliksi. Se johtuu hänen vaa-leista hiuksistaan ja viattomista kasvoistaan. Lapsena äiti puki minut röyhelöön kunnes aloin protestoida. Naisellinen nainen on joka pojan unelma, hän sanoi, niillä sanoilla isä oli hurmannut äidin. Äiti oli joka pojan unelma.

Tömistelen keittiöön.

Antaisit mun auttaa, äiti sanoo, eikä tarkoita veden kiehauttamista. Hän on ilmestynyt viereeni, avaa ikkunan

polttaakseen tupakan ja saadakseen tilaa kyynärpäilleen.

Äiti maksaisi takuuvuokran pienestä palkastaan, jos pyytäisin. Mutta sitten hän pesiytyisi ajatuksiini, ahtautuisi lantiofarkkuihini huomauttaen, että ne sopivat paremmin hänelle.

Syömisen jälkeen voisit putsata mun korvani, äiti sanoo ja sipaisee hiussuortuvan minun korvani taakse.

Hänen korvansa ja minun korvani. Ne menevät meiltä sekaisin.

Otan ensimmäisen asunnon. Otan tämän, ilmoitan opiskelijoiden vuokravälityksen naiselle.

Kukaan ei ota ensimmäistä, nainen sanoo.

Tapaan seuraavana päivänä vuokravälityksen toimistossa vuokranantajan, naisen jolla on muitakin asuntoja. Hän kysyy, haluaisinko katsoa jotakin toista hänen asunnoistaan.

En halua, otan tämän.

Vilkuilen vuokrasopimusta, se on pöydällä ja kolme vuokravälityksen kuulakärkikynää siltä varalta että sopimus syntyy.

Keittiön kaapit ovat paisuneet, välittäjä muistuttaa ja katsoo sivusilmällä vuokranantajaa. Kaapit ovat kastuneet ja paisuneet eivätkä ovet mene kiinni. Asunto on peruskuntoinen, mikä tänä päivänä tarkoittaa remonttikuntoinen, mutta remonttia ei tule. Myös parvekkeen ovi on paisunut.

Kuun vaihteeseen on kaksi päivää, mutta saan avaimen heti mukaani.

Olen tietoinen avaimesta farkkujeni taskussa istuutuessani viimeistä kertaa – niin uumoilen – Aukkoon menevään ruuhkabussiin vastapäätä tyttöjä, jotka supisevat keske-

nään. Minut nähtyään he alkavat vilkuilla nilkkojani ja puristella huuliaan yhteen. Auringonvalo siivilöityy ikkunaan liimatun kipulääkemainoksen läpi, mutta minut ympäröivä punainen hehku on lähtöisin taskusta. Sieltä se leviää lämpönä sormenpäihin asti. Aion piipahtaa Aukossa vain pikaisesti, hakea pari tavaraa Suskin luota, ja sitten olen taas matkalla pois. Omaan kotiini.

Katson tyttöjä tarkemmin avaimen suoman itsevarmuuden suojusta. He ovat minua pari vuotta nuorempia ja puristavat pieniä vaaleanvioletteja käsilaukkuja kainalossaan. Heidän hiuksensa ovat niin orjallisesti viimeisen muodin mukaan laitetut että arvelen heidän tulevan ammattikoulusta, monen aukkolaisen tavoin heissä on ammattikoulun leima, käytännöllinen massamentaliteetti. Mietin, että minun pitäisi tuntea syyllisyyttä koska olen päässyt pois Aukosta, mutta tunne muuttuu mielihyväksi ajatellessani mikä kaikki minulla on nyt takanapäin. Mitä minun ei tarvitse enää sietää.

Tyttöjen jäätyä pari pysäkkiä ennen minua bussista tulen katsahaneeksi nilkkoihini ja ymmärrän; jalassani on rumat, pesussa harmaantuneet isän tai Jeren monta kokoa liian suuret tennissukat, joissa on kaksi punaista raitaa. Tytöt säälivät minua, he varmaan ajattelivat että olen niin köyhä ettei minulla ole varaa naisten sukkiin. He olivat kilttejä eivätkä tehneet minusta pilkkaa, mutta tunsivat taatusti helpotusta siitä etteivät olleet kaltaisiani.

Isä polki äidin kolmivaihteisella Tunturi Popilla, minä seisoin tarakalla. Oli vuosi 1989. Vauhti kiihtyi hurjaksi alamaessä. Mutkassa isän polvi hipoi kaidetta, jonka toisella puolella oli jyrkkä pudotus. Pipo lensi päästäni. Huuto karkasi tuuleen. En irrottanut kättä isän olkapäältä tavoittelakseni pipoa vaan puristin villapaidan neulosta niin lujaa että sormeni työntyivät silmukoihin. Pyörän rengas luistatti varjokohdassa. Isä sai pyörän hallintaansa vempauttamalla ohjaustankoa. Isä ajoi mäen alas jarruttamatta, päästeli päin punaista, hän ei aikonut pysähtyä.

Pitkään luulin seisseeni tarakalla. Mutta en se minä ollut, vaan Jere. Isä ja Jere. Syöksymässä alas.

Missä minä olin?

Heidän sisällään, kuten yleensä.

Isän ja Jeren kehot. Hyökkääjän ja puolustajan. Heitä ei voi ajatella ilman että ajattelisi hauiksen ja rintalihaksen kaaria. Käsivarsia, jotka ladotaan pöytään kuin loppuunkäsitellyt asiat. Ristit roikkuvat kultaketjussa paidan päällä. Isän pieni, Jeren isompi. Jere saa tässä asiassa myönnytyksen.

He tarttuvat tavaroihin koko kädellä kuin se olisi kuormaajan kauha. Pinsettioletta he eivät käytä. He kantavat tavarat autosta sisälle. He kantavat vaikka hampaissaan, mutta kaiken on tultava kerralla. He kävelevät tupakka suupielessä. Sauhua vedettäessä pinsettiote verhotaan kämmeen niin, että tupakkaa pitelevät sormet jäävät kämmenkuopan varjoon.

Joskus kun he luulevat etten katso, he seisovat kädet taskuissa tai istuvat polviinsa nojaten. Silloin heidän harteidensa asennossa näkyy elettyjen hetkien raskaus. Heihin hiipii epävarmuus, he ovat kehossaan kuin vieraalla maalla, ensi kertaa ulkomailla, tyhjätaskuina suurkaupungin linja-autoasemalla iltakymmeneltä, vailla majapaikkaa ja suunnitelmia.

On hetkiä, jolloin ymmärrän heitä hiusverisuonten hauraiden verkostojen välityksellä. Mutta sitten he alkavat treenata. Katseet kovenevat. Naamat rutistuvat kuin palau-

tustölkit automaatissa. Kaula jäykistyy, olkapäiden jänteet kiristyvät. He nostavat liian isoja painoja, vain siten voi kasvaa, he sanovat, ja heidän pitää kasvaa, koska muuten he alkavat kutistua. Hikipisarot otsalla. Pullistuneet posket. Käsivarret kinkkuina. Ristit hypähtelevät levottomina ketjuissaan tangon rämähtäessä telineeseen. Treenin jälkeen sukkasillaan tupakalle.

Treenikaljat juotuaan he ulkoiluttavat Olevin tummankirjavaa rohjaketta, antavat sille suojiellään löysää niin että se syöksähtää yllättävästä vapaudestaan ilahtuneena eteenpäin kohti ohikulkijaa, jonka ruumiin läpi valahtaa säikähähdys. He toistavat saman jokaisessa risteyksessä kunnes kyllästyvät ja sitovat mastiffin Mammutin lahoon terassilautaan. Kun he väsyvät, he antavat tatuointiensa puhua puolestaan.

He seisovat toistensa peilikuvina, käsi tuolinkarmilla tai auton katolla tai naisen ympärillä. Molempien tuolien karmeilla, kaikkien naisten ympärillä. He nojaavat aitaan tai seinään tai oveen tai konepeltiin kuin eivät luottaisi siihen että pysyvät pystyssä omin jaloin. Usein näyttää siltä kuin he eivät voisi nojata eteenpäin jonkin ratkeamatta, muunkin kuin paidan saumojen. Joskus nousuhumalassa he istuvat supussa kuin pienet pojat joiden jalat eivät yllä lattiaan. Luottavaisina että joku aikuinen auttaa heidät alas.

Tämä on totuus heidän vartaloistaan vain hetkittäin. Joskus isä lihoo ja Jere laihtuu. Lihakset katoavat aina. Vain kääpäkorvat jäävät ja rintakarvojen kanervikot, joiden uumeniin ristit painuvat.

Asun nyt tien varressa. Isän kaltaiset miehet ovat seitsemänkymmentäluvulla näitä taloja rakentaneet, he ovat seisleet katoilla aamuauringon värjätessä silmiensä valkuaiset ja nähneet kuinka kaupunki muuttuu. Kaikki ne sukupolvet jotka ovat tehneet vain työtään, he tulivat siinä samalla tehneeksi tämän kaupungin.

Liikenne pauhaa. Sen katkeamaton jyrinä seuraa minua huoneesta toiseen. Eteisessä ja kylpyhuoneessa rekat, olohuoneessa henkilöautot. Lähellä on laajeneva sairaala. Lisäsiivestä työntyy lisäsiipiä. Jos sairaalaa tuijottaa pimeässä pitkään, se alkaa iskeä silmää.

Olen ostanut vanhan television Siwan ilmoitustaululta. Sitä myi seinänaapurini, hämmennys oli molemminpuoleinen kun soitin numeroon. Siitä lähtien olemme tervehtineet väkinäisesti rappukäytävässä.

Taulujen alla on lappu, jossa lukee nimi ja hinta. Lounas-aikaan lautaset loppuvat ja Irma kysyy olenko taas tuijottanut tauluja. Lehden lukemisen hän vielä ymmärtäisi, mutta ei tauluja, taulut ovat joka päivä samat mutta lehdessä sentään aiheet vaihtuvat.

Vaihtorahaa odottava mies on eri mieltä, hänestä lehdessä ei ole mitään uutta, IT-kuplaa kasvatellaan, odotetaan sen puhkeamista inhon sekaisella viehtymyksellä kuin se olisi paise; minkä väristä mönjää valuu lopulta ulos?

Johannes Virolainen on kuollut, sanoo Irma.

Siitähän on jo viikko, yksi lottomiehistä huikkaa asiakastilan ainoalta sohvalta. Lottomiehet ovat alkaneet pitää sohvaa yksinoikeutenaan.

Lehteä lukeva mies kysyy: Onko valta kansalla?

Kaikkea te kysyttekin, Irma ihmettelee.

Virolainen kysyi sitä kahdeksankytluvun alussa, sanoo lehdenlukija.

Ja moni muu sen jälkeen.

Kuusi vuotta myöhemmin se kysyi, kuka ottaa vastuun.

Niinkö siellä sanotaan?

Tässä on kaikki miehen saavutukset listattuna koko au-

keaman mitalla. Viimeinen on tältä vuodelta, Valtioneuvos muistelee.

Eikö se muista saavutuksiaan?

Ei kun kirja on sen niminen: Valtioneuvos muistelee.

Mä en viimeisenä elinvuoteni haluaisi olla täällä tarjoamassa teille pullakahveja, sanoo Irma.

Joko niitä lautasia rupeaa tulemaan?

Kunhan likka saa aikaiseksi.

Liu'un takahuoneeseen kuin pöydälle tipahtanut jääpala, kannan lautasia pestäväksi. Pesen käsin ylhäällä, en jaksu viedä alas pesukoneeseen. Pesen vain sen verran että näkyvä lika lähtee. Alan oppia. Kauppahalli on tekemisen paikka. Täällä on kauhat kauhomista varten, vaaka punnitsemista. Käytävän varrella on kauppoja ja kojuja. Paperikauppa, teekauppa, juustokauppa, kalakauppa. Kussakin on omat hajunsa, ne leijuvat vapaasti käytävällä, ihmiset kuljettavat kalanhajua paperikauppaan. Kilpailevan lounaskahvilan mies maalaa loosinsa seiniä limenvihreiksi. Kyse on tunnelmasta. Irma ei tahdo tunnelmaa. Sapuskassa riittää, että istahdetaan ja joskus riisutaan takki.

Koneet ovat muuttaneet vuorokausirytmimme. Ne vaativat meiltä tauotonta huomiota. Tehtaan kolmivuorotyössä on hoiva-alan ammattilaisia. Koneista huolehditaan kuin vastasyntyneistä kaikkina vuorokaudenaikoina. Ne ovat arvokainta mitä meillä on.

Tuijotan öisin uudessa asunnossani maksullista tv-chat-tia, jota juontaa ylikierroksilla käyvä nuori mies. Hän voi romahtaa milloin tahansa. Joinain öinä en räpytä silmiäni lainkaan, jottei romahdus jäisi minulta huomaamatta.

Jere soittaa aamulla.

Tsop, hän sanoo.

Tsop tsop, vastaan.

Mitä Jossu?

Töihin lähdössä.

Jere kertoo käyneensä reiveissä. Hän ei ole vetänyt muuta kuin vettä pullosta.

Vai niin, sanon pidättyväisesti. En ole saarnannut Jerelle enää aikoihin. Vain öisin kutsun häntä luokseni, isoveljeä pelipaidassaan, äidin ompelemaa vinoa kolmosta.

Tarjoilin Jerelle hänen ensimmäisen oluensa. Hän oli yhdeksänvuotias. Jeren kasvoille levisi hymy, kun isä korkkasi ojentamani pullon ja Jere sai ottaa siitä ensimmäisen hörpyn. Kuva on painunut mieleeni: Isä ja Jere istumassa saunan jälkeen kantapäät yhdessä ja polvet erillään. Isän märät säärrikarvat, Jeren silkoisilla säärillä timanttivanoja. Isä hörppi olutta ja tuijotti kaukaisuuteen. Jere röyhtäisi. Sitten röyhtäisi isä. Minä yritin röyhtäistä tyhjään Coca-Cola-pulloon. Luulin että saisin pitää salaisuuden. Että olisin aina mukana kun miesten juttuja tehtiin. Että minut pyydettäisiin vastedeskin maalivahdiksi ja minulle osoitet-